

Selecteer waarin je wilt zoeken:

Zoek alles

Zoek auteurs, titels en in teksten

Onze Taal. Jaargang 73 (2004) –

[\[tijdschrift\] Onze Taal](#)

[p. 360]

Kuchde, tobte en turfte

Lekkage in 't kofschip

Mirjam Ernestus en Harald Baayen - Max-Planck-instituut voor Psycholinguïstiek en Radboud Universiteit Nijmegen

Generaties schoolkinderen zijn opgegroeid met de regel van 't kofschip, waarmee je zo handig kunt vaststellen wat de werkwoordsuitgang is in de verleden tijd, maar in de praktijk wordt hij niet altijd nageleefd. Mensen kiezen niet meer voor *krabde* en *pochte*, zoals het volgens de regel moet, maar voor *krabte* en *pochde*. Waar komt dat door? En hoe erg is dat?

Bijna 150 jaar geleden formuleerde L.A. te Winkel de regel van 't kofschip' bij de beschrijving van de Nederlandse verledentijdsvormen. Elke werkwoordstam die in de hele werkwoordsvorm op een medeklinker in *'t kofschip* eindigt - bijvoorbeeld *kuch(en)*, *stap(pen)*, *dans(en)* - krijgt *-te*. Alle andere stammen krijgen *-de*. Dus de verleden tijd van *kuch*, *stap* en *dans* is *kuchte*, *stapte* en *danste*, en die van *tob*, *zaag* en *turf* (met de hele werkwoordsvorm *turven*) *tobde*, *zaagde* en *turfde*.

Maar is 't kofschip wel zo'n goede beschrijving van hoe het Nederlands zich in dit opzicht gedraagt? Volgen

alle regelmatige verleden tijden 't kofschip? In het Corpus Gesproken Nederlands, een recente databank met gesproken Nederlands, vonden we vormen als *glimlachde* en *kruisde*. Zijn deze afwijkende vormen alleen maar uitzonderingen of is er meer aan de hand?

Over dit hoofdstuk/artikel

AUTEURS

[R.H. Baayen](#)

[Mirjam Ernestus](#)

ILLUSTRATOREN

[Hein de Kort](#)

TAALKUNDE

[Normen](#)

Niet vlekkeloos

In een experiment lieten wij 28 studenten van de Nijmeegse universiteit de *ik*-vorm van 178 bestaande werkwoorden horen (bijvoorbeeld *ik krab*). De studenten schreven de verleden tijd van deze werkwoorden op (*ik krabde*). Universitaire studenten zijn hoogopgeleid, en we verwachtten daarom dat zij hun taak vlekkeloos zouden uitvoeren. Deze verwachting kwam niet helemaal uit. Veel studenten (10% tot 50% van de deelnemers) hadden problemen met bepaalde werkwoorden. Zij noteerden *kuchde* in plaats van *kuchte*, *pochde* in plaats van *pochte*, *krapte* in plaats van *krabde*, *schropte* in plaats van *schrobde*, *loensde* in plaats van *loenste*, *kruisde* in plaats van *kruiste*, *dansde* in plaats van *danste*, *turfte* in plaats van *turfde*, etc. Het gaat hier vrijwel steeds om werkwoorden die relatief weinig gebruikt worden. Kenden de studenten deze weinig frequente werkwoorden niet goed? Wisten ze niet dat *krabben* met een *b* wordt uitgesproken en geschreven in plaats van met een *p*, en *dansen* met een *s* in plaats van met een *z*?

We deden een tweede experiment met 28 andere studenten. We lieten hun de *wij*-vormen van de werkwoorden horen (*wij krabben*). De deelnemers konden nu de laatste klank van de werkwoordstam horen. Ze hoorden *krabben* met een *b*, en konden dus weten dat

krab voor - *en* op een *b* eindigt, en dat dit werkwoord de uitgang - *de* krijgt. Toch vonden we nauwelijks verschillen tussen dit experiment en ons eerste onderzoek. Ook deze nieuwe groep studenten vormde *kuchde*, *pochde*, *krapte* (of *krabte*), *schrobte*, *loensde*, *kruisde*, etc. Sprekers maken dus geen afwijkende verleden tijden omdat ze onbekend zijn met de hele werkwoordsvorm. Maar waarom dan wel?

Nonsenswoorden

In weer een ander experiment kregen proefpersonen de *ik*-vorm van niet-bestaande werkwoorden te horen. Zij hoorden bijvoorbeeld *ik daup*, *ik tauch*, *ik bijs*, etc. Ook zij schreven de verleden tijd op. Je zou verwachten dat proefpersonen deze taak niet kunnen uitvoeren, dat ze niet kunnen kiezen tussen -*de* en -*te*. Ze horen alleen *ik daup* en ze kunnen dus niet weten of het hele werkwoord *daupen* of *dauben* is.

Tegen onze verwachting in hadden onze proefpersonen totaal geen problemen met deze taak. Ze hadden wel degelijk intuïties over de verledentijdsuitgang van niet-bestaande werkwoorden. Bovendien kozen ze, zonder elkaars antwoorden te weten, meestal voor dezelfde uitgang. Welke verleden tijd zou u opschrijven voor vormen die klinken als *daup* (wat ook gespeld kan worden als *daub*), *tauch* (wat ook gespeld kan worden als *taug*) of *bijs* (waarvan het hele werkwoord zowel *bijsen* als *bijzen* zou kunnen zijn)? De proefpersonen kozen bijna unaniem voor *daupte*, *taugde* en *bijsde*.

Proefpersonen zetten -*te* achter een nonsenswerkwoord als de meeste vergelijkbare werkwoorden ook -*te* krijgen. Een voorbeeld: de meeste werkwoorden waarvan de *ik*-vorm op een *p*-klank eindigt, krijgen -*te* (bijvoorbeeld *klap*, *klop*, *kap* en *kaap*), en we zien dat proefpersonen een voorkeur hebben voor -*te* bij nonsenswerkwoorden eindigend op een *p*-klank (vandaar *daupte*). In het omgekeerde geval, als een nonsenswerkwoord juist lijkt op bestaande werkwoorden die -*de* krijgen, dan kiezen de meeste proefpersonen daar ook voor. Zo krijgen de meeste werkwoorden

[p. 361]

waarvan de *ik*-vorm op een *ch*-klank eindigt de uitgang *-de* (bijvoorbeeld *zaag*, *waag* en *klaag*), en de meeste proefpersonen vormden *taugde*. Nog een voorbeeld: de meeste werkwoorden waarvan de *ik*-vorm op een lange klinker en een *s* eindigt (*loos*, *maas*, *verpoos*, etc.), krijgen *-de*, en ook het nonsenswerkwoord *bijs* krijgt zo meestal *-de*.

Dit experiment met nonsenswoorden laat zien dat sprekers de uitgang aan het werkwoord geven die het gebruikelijkst is voor de gelijkklinkende woorden. Met andere woorden: hun keuze is gebaseerd op analogie.

Kant-en-klaar

Als we nu bekijken welke bestaande werkwoorden uit de eerste twee experimenten vaak een verleden tijd opleveren die in strijd is met 't kofschip, dan zijn dit precies de werkwoorden die weinig frequent zijn en die zich anders gedragen dan de gelijkklinkende woorden. Neem nu *krabben*. De *ik*-vorm van dit werkwoord wordt uitgesproken met een *p* (bijvoorbeeld in *ik krab*), en dit soort stammen krijgt meestal *-te* (*stapte*, *klapte*, *stopte*, *raapte*, etc.). Omdat *krabben -de* krijgt, is het dus een uitzondering. Een ander voorbeeld is *kuchen*. De *ik*-vorm *kuch* eindigt op een *ch*-klank, en de meeste werkwoorden die op deze klank eindigen, krijgen *-de* (*zaagde*, *pleegde*, *droogde*, etc.). *Kuchen* is een uitzondering. Als laatste voorbeeld noemen we *kruisen*, waarvan de *ik*-vorm op een lange klinker en een *s*-klank eindigt. Bijna alle stammen waarvoor dat ook geldt, krijgen de uitgang *-de* (*loosde*, *verpoosde*, etc.). *Kruis* is een uitzondering op deze generalisatie.

Sprekers maken dus afwijkende verledentijdsvormen voor werkwoorden die relatief weinig voorkomen en een andere uitgang krijgen dan de gelijkklinkende woorden. Veelvoorkomende vormen zijn kant-en-klaar opgeslagen in het hoofd van de spreker; hij hoeft de verleden tijden dus niet steeds zelf te maken. Maar bij weinig frequente werkwoorden moet hij dat wel. Onze resultaten laten zien dat sprekers niet altijd vormen maken op basis van 't kofschip, maar ook wel op grond van analogie met de

gelijkklinkende woorden. Als het werkwoord een uitzonderlijke hele werkwoordsvorm heeft, vergroot dit de kans op verleden tijden die in strijd zijn met 't kofschip.

Onderwijs

Toen Te Winkel de regel van 't kofschip verzond, was dat met de bedoeling om deze in het onderwijs te gebruiken voor verledentijdsvormen; tegenwoordig wordt het juist vaak voor het voltooid deelwoord gebruikt. Het is altijd gezien als een ezelsbruggetje, en niet meer dan dat. Het doet niet meer dan beschrijven wat iedere moedertaalspreker weet. Iedereen kan tenslotte zelf horen wat van een bepaald werkwoord (bijvoorbeeld *schrobben*) de verleden tijd is (*schrobde*). En de spelling van het voltooid deelwoord kan de taalgebruiker achterhalen door naar het verlengde voltooid deelwoord te luisteren (*de geschrobde vloeren*, en dus ook: *hij heeft geschrobd*). Wat onze experimenten hebben laten zien, is dat sprekers de neiging hebben om voor bepaalde werkwoorden vormen te produceren die niet in overeenstemming zijn met de regel van 't kofschip, zoals *krapte* en *kuchde*. Zonder 't kofschip zouden zulke vormen veel vaker in gecorrigeerde en geredigeerde teksten verschijnen. 't Kofschip is daarom inmiddels meer dan een simpel ezelsbruggetje geworden. Het zorgt ervoor dat bepaalde werkwoorden volgens de spellingnorm een andere verledentijdsuitgang hebben dan volgens de meeste sprekers natuurlijk is. Het gebruik van 't kofschip in het onderwijs legt zo een onnatuurlijke, of ten minste te ver doorgevoerde systematiek op aan de taal, waardoor veel mensen, ongeacht hun opleiding, verleden tijden schrijven en zeggen die tegen de norm van 't kofschip ingaan.

Illustratie: Hein de Kort

Dit roept de vraag op of we de regel moeten behouden en moeten accepteren dat zelfs hoogopgeleiden simpele vormen dikwijls fout spellen, of dat het beter zou zijn als we 't kofschip laten zinken en sprekers hun taalgevoel laten volgen, waardoor de spelling van de verleden tijden beter overeenkomt met de uitspraak? Als we 't kofschip voor de verleden tijd afschaffen, zouden we dat ook moeten doen voor de spelling van het voltooid deelwoord. De regel voor de spelling van het voltooid deelwoord blijft dan 'spel het voltooid deelwoord overeenkomstig de verleden tijd of het verlengde voltooid deelwoord'. Dit levert voor sommige werkwoorden wel andere vormen op (*krabte - gekrabte - gekrabt, kuchde - gekuchde - gekuchd*).

We geven dan gehoor aan de natuurlijke tendens om gelijkklinkende woorden gelijk te vervoegen.

Over de experimenten in dit artikel is eerder uitvoerig gepubliceerd in enkele vakbladen. Voor een overzicht zie www.onzetaal.nl/2004/12/kofschip.html.

Over dit hoofdstuk/artikel

meer over
onze taal
auteurs

[R.H. Baayen](#)

[Mirjam Ernestus](#)

illustratoren

[Hein de Kort](#)

taalkunde

[Namen](#)

Onze Taal. Jaargang 73 (2004)

meer over deze tekst